

zaradi higienskih vzrokov ni dovoljeno uporabljati pri pripravi človeške hrane. Torej je oziroma bi bila izdelovanje in zlasti prodaja žimnatih sit omejena na turistično spominkarsko povpraševanje ter morebitno protokolarno promocijsko uporabo, ki bo morala v prihodnosti šele zaživeti. Žimnatih sit tudi ni mogoče industrijsko izdelovati, zato bo njihova zamudna ročna izdelava morala biti ustrezno podprta tudi s ceno končnega izdelka. Ekonomski motiv, ki je sitarstvo ohranjal pri življenju vse do pojava, boljše rečeno iznajdbe industrijsko izdelanih sit iz umetnih vlaken, je v času, ko so na voljo dosti cenejša in trpežnejša sita, vprašljiv oziroma nepredvidljiv.

Žimnata sita so v današnjem času nedvomno redkost, tako rekoč prežitki preteklosti, katerih uporabno vrednost je dodobra nadomestila dediščinska vrednota. To se seveda ni zgodilo naenkrat, temveč z vedno močnejšim zavedanjem o njihovi redkosti in pričevalnosti o času in prostoru, v katerih so nastala, in o sitarstvu kot gospodarskem fenomenu v krajih med Kranjem in Škofjo Loko. To je pravzaprav zgodba o sitih, v katere je vtkana vsa nekdanja umetnost ročne izdelave in pretekla stvarnost socialnih in ekonomskih razmerij med sitarji, založniki in tržiščem.

Predvsem s prizadevanjem muzejske stroke so postali danes žimnata sita, sitarji in sitarstvo spet pomemben identitetni artefakt družinske, lokalne in tudi regionalne skupnosti, tako rekoč dediščinska blagovna znamka. Kako jo izkoristiti in celo okrepiti, je predvsem stvar pričakovanj ekonomskih in drugih učinkov ter koristi posameznikov in skupnosti. V tej smeri gre tudi pobuda kranjskega podjetnika, ki že izdeluje poenostavljene namizne statve, na katerih se lahko stke žimnato sito.

Kakorkoli že – tako imenovana oživljena ali živa dediščina je sodobni umislek in velikokrat tudi iluzija preteklosti, prikrojena vsakdanjim potrebam današnjega sveta. V njej je lahko izražena sicer iskrena želja in nostalgичna naklonjenost do oživljanja preteklega, a včasih (in ne vedno s pejorativno konotacijo) tudi pragmatičen ali oportunističen odnos, ki izvira iz eksistencialnih stisk in potreb vsakdanjega življenja. Naj razumemo obravnavano témo tako ali kako drugače – sitarski priročnik je priročnik za današnjo rabo.

Andrej Dular

ŠOLSKA KRONIKA: zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje: glasilo Slovenskega šolskega muzeja. Letn. 22 (46), 2013, št. 1–2 in 3

Slovenski šolski muzej v Ljubljani že 46 let izdaja revijo za zgodovino šolstva in vzgoje, imenovano Šolska kronika. V vseh teh letih se je zvrstilo nemalo tem, člankov in avtorjev.

Revija, ki je nastajala v letu 2013 in izšla z letnico 2014, je bila tako obširna, da so jo razdelili na dva dela. V prvem, ki je tematsko posvečen šolskim zvezkom,

je objavljeno več člankov, ki se ukvarjajo z zgodovino tega šolskega pripomočka. V letih 2011/12 je bila namreč v muzeju postavljena razstava z naslovom *Zgodbe šolskih zvezkov na Slovenskem od srede 19. stol. naprej*. Njen avtor je bil sodelavec muzeja dr. Branko Šuštar, ki je v uvodnem članku Kronike tudi predstavil tematiko in dogodek, ki je spodbudil njegovo zanimanje za ta zgodovinsko precej neznan in neobdelan predmet. V letu 2007 so namreč imeli na italijanski univerzi Macerata mednarodni simpozij na to temo, ki se ga je udeležil, referati pa so bili objavljeni v letu 2010.

392

Razstava v Ljubljani je prvič na slovenskih tleh tako obširno predstavila popisane, porisane, poslikane, lepo ohranjene, a tudi po nesreči popacane in vsakršne zvezke, ki so nastajali največ v obdobju po letu 1900. Marsikdo od obiskovalcev si je do takrat mislil, da je to le obrobna in nezanimiva tematika, tako rekoč nepomembna. Na razstavi pa so bili ti zvezki obravnavani kot enkratni zgodovinski vir. Lahko predvidevamo, da so ohranjeni tisti najlepši, ki so prišli izpod rok najbolj pridnih otrok in obenem najbolj prizadevnih staršev. Koliko pa je danes ljudi, ki imajo še vedno spravljene svoje zvezke? To so bili ostanki šolskih let, ki niso bila vedno prijetna, in so po navadi ob koncu šolskega leta veselo leteli na smetišče. Zato so dragoceni tisti, ki so se ohranili. Muzejska razstava je bila izvrstna priložnost, da so si muzealci pridobili nekaj novih predmetov, ki so jih podarili lastniki. Razstava je bila ena tistih, ki trkajo na srce; le kdo se ne spominja svojih prvih šolskih let?

Revija Šolska kronika bi po svoji vsebini lahko postala neke vrste razstavni katalog, z izjemnimi pojasnili, a je zaradi raznovrstnih preprek izšla šele leto kasneje. V prvem delu je zbranih 27 prispevkov slovenskih avtorjev, ki povečini zelo konkretno opisujejo zvezke poznanih avtorjev, učencev osnovnih, višjih ali strokovnih šol. Nekaj zvezkov je že vključenih v muzejske ali arhivske zbirke, nekateri so ostali v domači družinski lasti. Večinoma so opremljeni s podatki o lastnikih, letnicah uporabe, zvrsti šole, krajih. Ob vseh teh podatkih postane zvezek kot "odprta knjiga" in s tem izpolni svoj namen: postavljen je v čas in v socialno skupino, pripoveduje nam, kako se je šolarju v tistem času in tistem kraju godilo.

Zvezki postajajo vedno večja redkost. Popisani in porisani bodo sčasoma postali le še muzejski predmeti. Avtorji člankov so prispevali opise zvezkov iz zbirk muzejev iz Velenja, Brežic, Kamnika, Celja, Novega mesta, iz arhivov v Ljubljani, Mariboru, Novi Gorici in uršulinskega samostana iz Ljubljane in Škofje Loke. Njihova informativnost je neprecenljiva, še bolj pa to, da so v javnost prišle tudi nekatere družinske zbirke, ki so hranjene doma.

Po obsegu in tematiki so bolj zanimivi članki z vsebinami, ki so bile doslej redkeje obravnavane v strokovnem tisku. Takšni so na primer prispevki, v katerih avtorji prikazujejo pisne izdelke znanih Slovencev. Takšni zvezki so bolj ali manj po naključju prišli v arhivske ali muzejske zbirke. Članek Ljiljane Šuštar opisuje zvezke, ki so se znašli v fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Vsi niso šolski, nekaj je tudi zasebnih. Avtorica članka, ki jih je raziskovala in očitno pričakovala večje število predvsem v fondih zasebnih zbirateljev, zaključuje: "Tako predstavljajo zvezki v fondih zasebne provenience in zbirkah zasebnih zbirateljev predvsem ,priročni predmetž, pripomoček, ki omogoča posamezniku pisanje spominov,

dnevnikov, možnosti zapisovanja raznih zaznamkov dogodkov, vodenja seznamov porabe materiala, denarja v gospodinjstvu, raznih receptov in verzov.”

Pod naslovom *Podoba otrok in otroštva v šolskih zvezkih na Slovenskem od 1850 do 2000* avtorica Milena Mileva Blažič po razpoložljivi literaturi navaja zgodovinski oris prostega spisa na Slovenskem, ki nam sicer ni na razpolago v konkretnih učencevih izdelkih, nam pa s precizno obravnavo naslovov predstavi evidenten cilj vsakokratne šolske politike, da morajo biti učenci pri pouku deležni tudi ideološke vzgoje.

Današnji bralci starih zvezkov se večinoma ne spominjajo več konkretnih naslovov, ki so jih dobivali v šoli pri prostih spisih. Glavni spomin posameznikov vsebuje afiniteto ali nasprotje do tega dela, zato se da šele z razdalje desetletij določiti, kaj so v resnici pomenili naslovi nalog. In če ima zgodovinar srečo, da ima o uradnih naslovih šolskega spisa že podatke iz drugih virov, poleg tega pa še dostop do rokopisnih izdelkov, opremljenih z datumom in krajem nastanka, je šolski zvezek kot zgodovinski vir popolnoma potrjen.

Poleg slovenskih avtorjev so uredniki pritegnili k sodelovanju še šest tujih avtorjev, ki so pisali o zbirkah šolskih zvezkih v bolgarskih, čeških, slovaških, hrvaških in srbskih muzejih.

Drugi zvezek Šolske kronike 2014 ni tematsko vezan na zbirke zvezkov. Razdeljen je na sedem vsebinsko različnih poglavij. Tako Tatjana Hojan v prispevku *Dr. Franc Miklošič (1813–1891) v slovenskih pedagoških revijah in njegova berila* piše, kako se je dr. Fran Miklošič, ki je zasedal visoke položaje na dunajski slavistiki, loteval in napisal prva berila za pouk slovenščine za višje razrede gimnazije. Branko Šuštar se je v članku *Zgodovinski razvoj poučevanja s slikami: slovenske izkušnje* lotil zgodovinskega razvoja poučevanja s slikami od sredine 19. do sredine 20. stoletja. Ugotavlja, da do sedemdesetih let 19. stoletja v naših šolah ni bilo kaj prida slik, ki bi bile v pomoč pri poučevanju otrok. Do tedaj so otroke v glavnem učili verouk, računanje, branje in pisanje. Po uveljavitvi nove zakonodaje 1869/70 in s povečanjem števila predmetov so za poučevanje zemljepisa, zgodovine in prirodopisa vedno bolj uspešno uporabljali slikane, tiskane stenske slike, ki so bile poleg podob prvi slikovni pripomočki pri pouku.

Maja Šebjanič v krajši razpravi *(Neliterarna) podoba učitelja 1855–1914 v pedagoškem tisku* prikaže s pomočjo virov iz sodobnih pedagoških glasil podobo učitelja od sredine 19. stoletja do začetka prve svetovne vojne. Učitelj je bil v tistem času eden redkih predstavnikov “učenih” prebivalcev v skupnosti, ki pa mu znanje ni kaj dosti pomagalo pri ugledu, tudi v kasnejšem času ne, ko so bila ustanovljena že učiteljišča. Ekonomski položaj ni bil nikoli dober, feminizacija poklica je bil dodaten razlog za ocenjevanje socialnega statusa. Avtorica se je že ukvarjala s podobo učiteljskega poklica, kakšnega so ustvarili sodobni literati, članek v Šolski kroniki pa potrjuje enako stanje tudi z raziskavami strokovne literature.

Nada Trebec v prispevku *“Resna stavba za resni smoter” – deška meščanska šola v Postojni* opisuje začetke, gradnjo in nadaljnjo pot meščanske šole v tem kraju. Poleg dokumentacije gradnje in zgodovinskih podatkov o finančnih dobrotnikih

šole je avtorica smiselno vključila v članek še zvezke iz domače zbirke, ki jih je pisal njen oče v letih 1922/23.

Članek Davida Movrina posega v posebne vrste zgodovino, v mračna leta po koncu 2. svetovne vojne, ko se je "partija po prevzemu oblasti leta 1945 lotila Univerze v Ljubljani". Klasični seminar s profesorji Bradačem, Grošljem in Sovretom je doživljal svojo grenko pot, ki jo je utirjala takratna nova oblast in ji je bila klasična filologija popolnoma odveč. Z obširno arhivsko dokumentacijo avtor ne predstavlja samo uradnih dogodkov, ki so se odvijali na univerzi, ampak tudi življenjske tragedije, ki so bile povezane s političnimi pritiski in so jim bili izpostavljeni profesorji in njihovi družinski člani.

394

Z ustvarjalnostjo ljubljanskih srednješolcev se v članku *Podobe trenutkov – Transgeneracije O kulturni ustvarjalnosti ljubljanskih srednješolcev* ukvarja avtorica Minka Kuclar. V njem predstavi v letu 1976 nastanek in kasnejši razvoj prireditve *Podobe trenutkov*, katere namen je bil obelodanjanje ustvarjalnih dosežkov mladih na različnih kulturnih področjih v okviru ljubljanskih gimnazij. Prireditvev oziroma gibanje, ki se je preimenovalo v *Transgeneracije*, je nadalje raslo in se spreminjalo ter se v letu 2013 odvijalo že kot 38. festival sodobnih umetnosti mladih.

V zadnji daljši razpravi drugega dela *Šolske kronike* Tatjana Hojan osvetli delo koroškega politika in narodno-prosvetnega delavca Andreja Einspielerja (1813–1888), in sicer skozi prispevke in članke, v katerih so o Einspielerju poročali slovenski pedagoški časopisi.

V *Šolski kroniki* pogosto objavljajo krajše ali daljše *spomine na šolo*, ki nastajajo izpod peres večinoma že upokojenih učiteljic in učiteljev. Zapiski so zelo zanimivi in bodo gotovo v prihodnjih letih služili kot vir za nadaljnja preučevanja.

O razstavi avtorice Tine Zgonik *Šola iz zemlje: učenje visokih Andov*, ki je bila v Šolskem muzeju na ogled od junija 2012 do maja 2013, piše Mateja Ribarič. V stalni rubriki *Iz muzejskega dela preberemo* nekaj obvestil o muzejskih dogodkih. Med njimi je obširnejše poročilo o delu Slovenskega šolskega muzeja v letu 2012 izpod peresa ravnatelja Staneta Okoliša. Sledita še rubriki *Drobtinice* iz šolske preteklosti in *Poročila in ocene*.

Tanja Tomažič

Going places, Slovenian women's stories on migration (ur. Mirjam Milharčič Hladnik in Jernej Mlekuž). Akron: University of Akron Press, Ohio, 2014, 241 str., ilustr.

Monografija *Going places, Slovenian women's stories on migration* zajame stoletje izkušenj slovenskih ženskih migracij v ZDA, Egipt, Italijo in druge kraje v Evropi. Začne se z elegantno oblečeno mladenko, ki se je v tridesetih letih